

dok su sva ostala kraljevstva, što su s njime vršnjaci, davno već pala u prah. Katolička Crkva još uvijek razašilje svoje misionare do na kraj svijeta, te se neprijateljskim kraljevima opire jednakom snagom, kojom je stala na put Atili. Broj njezinih sljedbenika veći je nego li i u jednoj prijašnjoj dobi, osvojenja u novom svijetu bogato su je odštetila za ono, što je u starom izgubila . . . Ona je gledala postanak svih vlada i svih crkvenih ustanova, što su danas u svijetu, pa će im valjda vidjeti i preživjeti i konac. Ona je bila velika i štovana, prije nego je Sas stupio u Britaniju, prije nego je Franak prešao Rajnu, dok je još grčko govornišтво cvalo u Antiohiji, dok se u hramu u Meki još idolima klanjalo. I ona će valjda u nesmanjenoj snazi opstojati, ako jednoć koji putnik iz Nove Selandije sred velike pustoši bude stajao na slomljenu luku londonskih mostova, da riše ruševine crkve sv. Pavla. Ako mislim na strašne oluje, što ih je preživjela rimska Crkva, onda mi je teško pojmiti, na koji bi način ona mogla propasti. Ova je Crkva doista remek-djelo ljudske mudrosti^{*)}. — Ljudske mudrosti? Vidjet ćemo drugi put.

Sarajevo.

Dr. Ivo Dujmušić.

PRIRODOPIS I ESTETSKA NAOBRAZBA.

Čovjek teži svim srcem za ljepotom — njezinom se čaru otima samo skroz pokvareno srce. Zato su lijepe umjetnosti od osobite važnosti za odgoj čovjeka. No samo prava umjetnost ima čarobnu moć na ljudsku dušu, — daje joj kaplje pravog života. A prava umjetnost je bez poznavanja prirode nemoguća. I

^{*)} Kleine hist. Schriften, übersetzt von Bülow, IV. 61. Kod Fr. W. Förster, Autorität u. Freiheit, 119. sl.

stoga se uvijek događa, kad umjetnost zastrani, da se pojave velikani, koji ju svraćaju k prirodi, crpeći iz nje nadahnuće i umjetničko zvanje. Ne kao da bi umjetnosti bila zadaća naprosto imitirati prirodu — ne. Umjetnik u prirodi kupi elemente ljepote, stvara tip ljepote, prenašajući sve pripatke ljepote što ih je u prirodi opazio, na jednu stvar, da nam tako u harmoniziranoj jedinici pruži estetski užitak. Priroda bo je prebogati muzej, u kome u životnoj snazi i ljepoti, koja se neprestano pomlađuje, nalazi umjetnik najkrasnijih uzoraka, tipova i motiva. I zato proučavanje prirode imade i dublji smisao, nego samo umjetničko stvaranje.

Božanski graditelj ne radi u prirodi samo vođen idejom dobrote, nego i uzvišenom idejom ljepote. Te dvije ideje nijesu samo sestre, kćeri istog duha, nego su jedno te isto, samo promatrano sa raznog stanovišta. U Bogu su obe ideje ujedinjene u jedno Biće, koje zato ne može ničega stvoriti, što bi bilo dobro, a da nije ujedno i lijepo. Za to svijet mora biti „kosmos“ a ne „vječni kaos, koji bi sam sebe izjedao, izgrizao, uništavao“. Prof. Glaser lijepo veli: „Božanstvo u prirodi govori iz tisuću stvorova svojom raskošnom ljepotom, kojoj se čovjek mora diviti; pa za to bi morao biti čovjek budala, kad se ne bi čutio prisiljenim priznati, da nad tih neizmjernih muzejom čudesa, mora biti vrhovno Biće, koje sve vodi, upravlja, koje je nad svim stvarima uzvišeno“. I zaista, ako promatramo prirodu, svuda opažamo, kako je obučena nježno vezenom, bogato iskićenom haljinom ljepote, kako je preko nje prevučeno velo čara. Svuda opažamo sredstva i efekte umjetnosti u upravo rasipnom broju, te moramo pomisliti na nevidljivog, neobično bogatog mecenu umjetnosti. Svuda se opaža točnost, razmjer, harmonija, u takovoj savršenosti, da nigdje i nitko ne može naći pogreške — ni matematičar, ni geometar, ni graditelj, ni fiziolog itd. Jer odakle oni sjajni kristali, tako stereometrijski savršeni, ako ne

iz radionice jednog geometrijskog crtača? Odakle ona čarovita smjesa i harmonija boja, tako točno, tako sistematski upotrebljenih, što se opaža na perju ptica, na krilima lepira, na tijelu kukaca — ako ne iz atelijera majstora slikara? Velim i priznajem, da se još nije našao umjetnik crkvenih odijela, koji bi načinio nacrt za plašt, recimo, sv. Ocu Papi, koji bi bio tako lijep, kako su lijepa krilašca mnoge večernje lepirice. To je mikroskopski rad — ali tako sjajan i savršen, da se čovjek pita — zašto tolika rasipnost ljepote na jednom kukčiću, koji si za čas sprži krila na svijeći? A ipak i ona je morala izaći iz jedne umjetničke radionice. Odakle u prirodi tako često upotrebljavanje „zlatnog reza“, ako ne iz radionice fino i duboko matematički i estetski naobraženog arhitekta. A što ćemo tek reći, kad podignemo oči k moru zvijezda — koje su u svim mogućim figurama razmještene u svemiru, kad se sjetimo putova njihovih, koji analitičarima zadaju i te kakove glavobolje — sve crte, krivulje, pravilne i nepravilne su tamo zastupane — a ipak jedna drugu ne smeta — zvijezde se gibaju na tim raznovrsnim putovima tako, da se ne trebamo bojati ni najmanjeg karambola. Istina, ljepota tih nebeskih crta, koja će se kriti u međusobnoj harmoniji i u nama još sakrivenom jedinstvu i jednostavnosti, ne vidimo — ali znamo, da je to sve morao izračunati geometričar, kojega nitko ne može ni potpuno shvatiti niti nasljedovati.

Bogatstvo prirode u umjetničkim oblicima svake ruke tako je veliko, da ni najsitnija ni najnezatnija forma nije bez uzora u prirodi. Sve vrsti ljepote su u njoj: od nježnog do uzvišenog, ne izuzevši ni komičnog, tako, da je priroda zaista „visoka škola umjetnosti“.

Istina, najjednostavnija ljepota se u prirodi nalazi najlakše ondje, gdje nema potpune pravilnosti — i to nam najlakše pada u oči. Kako su n. pr. lijepi oblaci protkani večernjim crvenilom sunca, ili oni bi-

jeli kao snijeg oblačići obasjani zrakama sunca prelaze preko ljupko plavog neba; ili sniježnici rasvijetljeni i obasjani nebeskim zvijezdama, ili krajevi u pustinjama; premda se u ovim stvarima poradi ogromnosti javlja misao uzvišenosti.

Međutim se prava bit ljepote javlja tek ondje, gdje jedna ideja ujedinjuje u harmoniju mnoštvo elemenata.

Najpravilnija geometrijska figura kao i geometrijsko tijelo jest kugla. Tako je zvjezdano nebo — ako ga shvatimo kao polukuglu, kako ju i smatra sferična astronomija — puno većeg estetskog utiska, nego ako ga shvatimo kao bezbroj zvijezda bez ikakvog reda i harmonije. Drugi oblik geometrijske ljepote jeste: prstenje, kolobari, koji se osobito ističu u astronomiji. Za to je krasna mliječna staza, Saturn, spiralne magle u dubinama neba, pa kolobari oko sunca i mjeseca. Još ima lijepih geometrijskih oblika, koji su skoro bezbrojni — a to su oni u mineralnom carstvu, gdje se od kocke kombiniraju najkrasniji umjetnički oblici, kako se to u malom vidi na sniježnoj pahuljici.

Puno veći stupanj ljepote se očituje u prirodi u onim stvarima, koje su žive. Već i samo mehaničko gibanje tjelesa, koja se samo prividaju živima — n. pr. gibanje oblaka, valovi morski i t. d. puno se više dojima našeg estetskog čustva nego li mrtvi oblici mineralnog svijeta. No gdje gibanje ne postaje vanjskim uticajem, već biva nutarnjom silom životnom, tamo se ljepota diže do začaravanja. Kako duboko nas se dojima ljepota živog cvijeća, gdje je množina oblika, crta, kombinacija, boja upravo neizmjerna, gdje nema nikakve šablone, već svaki cvijet ima svoju posebnu ljepotu. Dakako obični ljudi opažaju samo ljepotu javnocvijetki (phanerogama) — dočim do tajne skrivenih ljepota tajnocvijetki (kryptogama) dopire jedino oko strukovnjaka botaničara oboružano mikroskopom.

U životinjskom carstvu se uz neke kolibriće, papagaje najviše odlikuju bogatstvom boja lepiri. O stanovitim ogromnim lepirovima u tropskim krajevima, koji spadaju u vrst morphida, piše očevidac ovo: „Okolo 8 sati se javljaju prvi Menelaus zvani u velikom valovitom lijetu, koji su širinom svojih krila, krasnim, sjajnim plavetnilom nenadkriljivi reprezentanti tropske krasote. Što može biti divotnije, nego u svježem jutarnjem šumskom miru, kad sunce kosim zrakama prodire pod krovove krošanja — ugledati kako dolijeće tako krasno modra životinja, udarajući snažno krilima, obrubljena tamnim zelenilom grmlja! Izgleda kao nebeska pojava, koja pozdravlja probuđenu zemlju“. — No čini se, da se najljepši umjetnički oblici kriju u moru: tu, u dubini morskoj, u tišini i miru, koga ništa ne narušuje, naslagani su upravo čitavi umjetnički muzeji. I ako si je Ernst Häckel stekao za sluga za znanost i umjetnost — te nijesu nikako u tom, što je pisao o monizmu, nego u njegovim radnjama o radiolarijama, siphonophorama, meduzama i koralima, kao i u tom, što je modernom čovjeku zorno predočio ljepote prirode u svojem djelu „Kunstformen der Natur“.

Za to, tko želi piti iz čistog i uvijek svježeg izvora vodu ljepote, taj mora proučavati i promatrati prirodu. To je umjetnička izložba najvećeg i nedostiživog umjetnika.

Dakovo.

G. Galović.

TANSFORMIZAM I MODERNA ZNANOST.

Po predavanju A. Acloque-a priredio JEK.

Iznesosmo u prijašnjem članku (Život br. 4. 1919.) sisteme transformizma, a sad da vidimo, šta o njima sudi moderna znanost. Ne ćemo da ih pobijamo na-